

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Փոփոխում գրվում են միմյանիստ խմբագրության մէջ.
Իրեր հասցին. Тифлисет, Редакция «Мшакъ».
Կամ Yiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Յնարարութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ ան օրերէն).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն ինչուով.
Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրատագրիչը տողատեղին 10 կոպեկով.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկրի կարիքները ընտելութիւնը.— Ներքին
Տնտեսութիւնը. Օպերային ներկայացումները.
Վրաց թատրոնը. Նամակ նոր-Քայազետից. Նա-
մակ Սմաթրոնի թեան. Նամակ Սմաթրոնի թեան.
Նամակ Սմաթրոնի թեան. Ներքին լուրեր.— Ար-
ժԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ռուս-թուրքական տո-
նախմբութիւնները. Նամակ Պարսկաստանից.
Արտաքին լուրեր.— ՀԻՄՆԱԳՐԱԿԱՆ.— ՅԱՅՏԱ-
ՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Իտալիա-
յում.

ԵՐԿՐԻ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկե-
րութեան մէջ շարունակվում են այն նիւս-
տերը, որոնք նուիրված են Կովկասի կա-
րիքների ուսումնասիրութեանը: Արդէն
լրջ նիւստ տեղի է ունեցել և եթէ նը-
րանք շարունակվին այն ձևով, ինչպէս
սկսվել են, կարող են պահանջել զեռ շատ
և շատ երեկոներ:

Նշուածված է ընտելութեան կենտրոնացած
հարցերը շատ կարեւոր հարցեր են և ար-
ժանի են բազմակողմանի ուսումնասիրու-
թեան, բայց ներկայումս նրանց ընտել-
ութեան համար մի անհրաժեշտ պայման է
զոված, այն է, որ այդ ընտելութիւնը կա-
տարվի, որքան կարելի է, շուտ և ընտել-
ութեան արդիւնքը հասցնելի պատշաճաւոր
հաստատութիւններէ ձեռքը մի քանի
անվայ ընթացքում: Հասկանալի է, որ
Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերու-
թիւնը այնպիսի ձև և կազմակերպութիւն
պէտք է տայ իր խորհրդակցութիւններին,
որ հնարաւոր լինի կարծ միջոցում ընկնել
բոլոր հարցերը և նրանց լրացնել այն նոր
հարցերով, որոնք կարեւոր են համարվում
Կովկասի գիւղատնտեսական կարիքները
խախտար կերպով ներկայացնելու համար:
Եթէ ընկերութեանը աջողվէր լուրջ և
հիմնաւոր կերպով ուսումնասիրել մեր
գիւղատնտեսական խոշոր կարիքները կար-
ժամանակամիջոցում, նա նպատած կը լի-

նէր և նահանգական այն կոմիտեոի գոր-
ծունէութեան բեղմնակորուցութեան, որ
պաշտօնապէս կազմակերպված է նոյն հար-
ցերի ընտելութեան համար:

Կարիքները պէտք է ներկայացվին ոչ
ընդարձակ հետազոտութիւններով ձեռով,
այլ ամբողջ և խելացի ու համոզեցուցիչ ու-
ճով ձևակերպված: Մանրամասն գեղու-
ցումները, եթէ լինին այդպիսիները, պէտք
է ներկայացվին, իրեն յանդուածներ, իրեն
լրացուցիչ նիւթեր:

Գիւղատնտեսական ընկերութեան վեր-
ջին նիւստերի բազմամարդ լինելը ապացոյց
է այն բանի, որ հասարակութեան շրջան-
ներում հետաքրքրութեան կայ զգալի երկ-
րի կարիքների ընտելութեան գործը: Միւսում
է, որ այդ հետաքրքրութեան արվէր աջող
բաւարարութիւն, կազմակերպելով յա-
րուցված հարցերը այն լրջութեամբ և
ուշադրութեամբ, որին նրանք արժանի են
իրանց նուութեամբ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՊԵՐԱՅԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 30-ին, օպերային
խումբը ներկայացրեց Ա. Ռուբինշտեյնի «Բէ-
մոն» օպերան:

Այդ գիշեր օր. Արցիբաշևիան թոյլ էր թա-
մարակի դերում. նրա ձայնը մաքուր է: Կրն-
վում, այլ անդադար բարձրանում է (մանա-
ւանդ բարձր նոտաներ վերցնելիս), որը պէտք
է վերաբերել կանոնաւոր շիջույթի պակասու-
թեանը: Պ. Պոլոնսկայ «Բէմոն» դերը չը փը-
չացրեց, թէպէտ դրամատիքական տեղերում
թոյլ է: Նորից կրկնում ենք, որ պ. Վառլովի
ձայնը մի թանկագին գանձ է, բայց ցաւօք
սրտի զուրկ դերասանական հմտութիւնից:
Խորհուրդ կը տայինք պարոնին թողնել մի առ
ժամանակ բեմը, մի երկու տարի պարապել
և այն ժամանակ նա զարդ կարող էր լինել
նոյն իսկ մայրաքաղաքի բեմերի համար: Պար-
ոնը իր երգեցողութեամբ վատ չէր իշխ. Սի-

նօղայի դերում. իսկ խաղը թոյլ է, ծիծաղա-
չարժ եւ միատեսակ:

Վատ չէին իշխան Պուլալի դերում պ. Իզ-
մայլովը—իշխ. Սինօզլի պառաւ ծառայի դե-
րում Սերգեյեան և Կրեյտակի դերում՝ Կոր-
նիլչի:

Այդ գիշեր օրկեստրը կառավարում էր պ.
Քուլչը:

Ինկորացիաները ընդհանրապէս վատ էին—
մանաւանդ երկրորդ տեսարանում բեմը պէտք
է ներկայացնէր իշխան Պուլալի տունը, զար-
դարված արեւելեան ճաշակով, այն ինչ այնտեղ
երեսում էին գիւղից դուրս մի ինչ որ ա-
ւերակ պատեր: Թատրոնը զարձեւալ դատարկ էր
Ա. Մամաջան

ՎՐԱՑ ԲԱՏՐՈՆ

Կիրակի, սեպտեմբերի 29-ին, վրաց դրամա-
տիքական ընկերութեան դերասանական խումբ-
ը առաւ իր առաջին ներկայացումը վրաց
ազնուականների թատրոնում: Երեկոն նուիր-
ված էր նոր վախճանված վրաց դրամատուրգ
Ա. Յաքարեան յիշատակին:

Ներկայացման սկզբին կայացաւ ապօթէօք.
բեմի վրա դրված էր հանգուցեալի կիսաբանը,
որի շուրջը հաւաքվել էին դերասանները: Աւա-
զագոյն դերասան Արաշիճէն կարճ կերպով ծան-
թացրեց հասարակութեանը, թէ հանգուցեալը
ինչ նշանակութիւն ունեցաւ վրաց թատրոնի եւ
գրականութեան համար, իսկ դերասան Կ. Մէս-
խին կարգաց մի ոտանաւոր, որը նուիրված էր
հանգուցեալին:

Այնուհետեւ սկսվեց ներկայացումը. խաղա-
ցին առաջին անգամ նոյն հեղինակի «Բիւսիան»
անունով մի նոր դրաման, որը բաւական տեղ-
գեծեցող ընտելութիւն ունի: Ահա այդ պիեսի
կարճ բովանդակութիւնը:

Մի հարուստ կալուածատէր որդեգրած ունի
մի ապօրինի զաւակ. սա մեծանում է եւ վեր-
ջը պատահմամբ իմանում է իր ուլ լինելը: Սա
միտաւարվում է մի օրիորդի վրա եւ օրիորդի
ծնողները համոզման են սրանց ամուսնացնել,
բայց դուրս է գալիս, որ այս երիտասարդը

զաւակ զաղաքից:

Վեղուկի այդ յայտնի հրաբխային ժայթ-
քումը տեղի ունեցաւ 79 թ. Ք. յ. Հռոմայեցի
երկու նշանաւոր հեղինակները՝ Պլինիոս աւագ
և Պլինիոս կրտսերի անունները կապված են
Վեղուկի հետ: Առաջինն իր ժամանակին յայտ-
նի բնագէտ, հեղինակ մի «Բնական պատմու-
թեան», զոր գնաց վուկանին, իսկ երկրորդը՝
առաջինի եղբոր որդին, գրականագէտ, նկա-
րագրեց այդ զարհուրելի բնական երևույթը
«Ապետեմբերի 9-ին էր, ասում էր Պլինիոս
կրտսերը, մօտ ժամի 7-ին անտօվը մեծու-
թեամբ եւ տարօրինակ ձեւով մի ամպ բարձ-
րացաւ հորիզոնի վրա. արեւը կարծես իր
տեսքը փոխեց, երկիրը ծածկվեց մոխրի մի հաստ
չերտով, ինչպէս ձիւն: Ահա այդ մոխրն էր,
որ անձրեւից ցելի դարձաւ և իր ական թաղեց
ամեն ինչ: Միայն XVII-րդ դարի վերջերին
Պոմպէյի հետքերը գտան են. 1743-ին առաջին
անգամ սկսեցին փորվածքներ կատարել, փո-
րոցները մաքրել և աւերակները յոյս աշխարհ
հանել: Մինչեւ այժմ բացված է զաղաքի մօտ
2/3 մասը եւ ահա այս բացված մասն է, որ
ամեն օր հարիւրաւոր հետաքրքրիչներ գնում են
են այցելելու: Երկու ֆրանկ վճարով ճանապարհ-
հորդին ընկերանում է մի պաշտօնական առաջ-
նորդ պէտք եղած բացաւորութիւններ տալու եւ
մասնակցութիւն հանար: Նախ այցելում ենք մի
փոքրիկ միւղէ, ուր զետեղված են աւերակ-
ներից դուրս հանված առարկաներ: Այստեղ մի
երկու դարից ընդհանրապէս փորված մի եւ
նոյն դիքերով, որով նրանք գտնված են աւե-
րակների մէջ: Մարմինը մնացել է ամբողջ, ինչ-
պէս ծածկել է մոխրը, իր յետին մաս-
րամասնութիւններով. մկիկ վրա նկատ-
վում է նոյն իսկ հռոմէական տօգը: Երկու

օրիորդի մօր ապօրէն զաւակն է եղել եւ
պսակը չէ կոչանում:

Այս պիեսը նոյն հեղինակի միւս գրուածը-
ներից աւելի թոյլ է, մանաւանդ դրամատիքա-
կան տեղերը, առհասարակ ամբողջութիւնը թոյլ
ապաւորութիւն է թողնում եւ ընտելութիւն-
ներն այնքան էլ ընտել չեն, թէպէտ պիեսը հա-
մեմված է հեղինակին յատուկ իւմօրով:

Խաղը ընդհանրապէս լաւ անցան: Հին դերա-
սանների մէջ կային եւ նորերը, բայց սրանց
մասին կը խօսենք միւս անգամ: Թատրոնում
բաւական ժողովուրդ կար:

Առաջին ներկայացումը պատեց իր ներկա-
յութեամբ կառավարչապետ իշխան Պոլիցին:

ՆՍՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՏԻՑ

Սեպտեմբերի 15-ին
Կայսրուհի Մարիա Ալեքսանդրովնայի հովա-
նաւորութեան ասկ դամբող՝ կոյրերի խնամա-
տար ընկերութեան կողմից այստեղ են եկել
երկու կին բժիշկներ, որոնք բժշկում են այ-
նքաւ ունեցողներին: Այդ առիթով այս ամսի
սկզբից մարզէն բացվել է բուժարան, որտեղ
յաճախում են օրական մի քանի տասնեակ հի-
ւանդներ թէ զաղաքից եւ թէ գիւղերից:

Բժիշկուհի դոկտոր Բախա Պոտախտա-Կիրչ-
բաւումը, որ զլիսաւոր գործիչն է այդ բուժա-
րանի, այնպէս սիրալի կերպով է վերաբը-
րվում բոլոր հիւանդներին, ինչպէս մայրը իր
հարազատներին: Կասկած չը կայ, որ բուժա-
րանը, որը ինչպէս լավում է, միայն երկու ամիս
է գոյութիւն ունենալու մեզանում, բազմակող-
մանի օգուտ կը հասցնէ անդալկան հասարա-
կութեան, քանի որ մեր գաւառում այնքաւ
խիստ տարածված է, եւ չը նշանակէ, որ տե-
ղական-գաւառական բժիշկը նոյնպէս բաց արած
ունի այստեղ իր մասնաւոր հիւանդանոցը, որ-
տեղ բժշկում է նաեւ այնքաւ ունեցողներին,
բայց եւ այնպէս նա պաշտօնական գործերով
յաճախ չըջալայութեան մէջ լինելով՝ անկարող
է բաւականութիւն տալ բոլոր հիւանդներին,
որոնք պատկառելի թիւ են կազմում մեր գա-
ւառում, մանաւանդ կանանց մէջ:

Հազար տարի յետոյ անգամ դժուար է
առանց խորին ցաւի նայել այդ կարծր գան-
գուածների վրա, որոնք մի ժամանակ կեն-
դանի մարդիկ են եղել: Թէեւ կարծում է, որ
հրաբխային մեծ ժայթքումներէ ժամանակ կեն-
դանները թունաւոր գազերով խեղդվում են
լուսայի եւ մոխրի թափվելուց առաջ, բայց եւ
այնպէս համարեա աներկայ է, որ այս խեղ-
ճերը մեռել են սոսկալի տանջանքների մէջ:
Ոմանք երեսի վրա ընկած՝ առեւ զեռ գալար-
վում են ցաւից, թաղվում՝ երեսները մոխրնե-
րի մէջ, որ չը տեսնեն ընտելութեան անասելի
արհաւիրքը, կրակի մրրիկը. ուրիշները մէջքի
վրա են ընկած եւ իրանց ջարակած մասների
եղունգներով առեւ զեռ չանգուում, բղկտում
են կրծքերը, դէմքերի վրա անասելի սարսափը
յաւիտեան կնքված: Այս մէկը ցաւով բռնի է
իր կողքը, կարծես շարունակվում է մտնել ցա-
ւից, միւսը իր փորն է սզում, երեսի մեղմե-
լու համար սպանիչ գալարները. ահա մի կին,
որ յղութեան վերջին ամսում ջար է կտրել
արգանդի կրկնային հետ. այդ մարմինը, ջար
անշունչ այդ գանգուածը այժմ էլ անսխաբ է
նայել օր հարիւրաւոր հետաքրքրիչներ գնում են
են այցելելու: Երկու ֆրանկ վճարով ճանապարհ-
հորդին ընկերանում է մի պաշտօնական առաջ-
նորդ պէտք եղած բացաւորութիւններ տալու եւ
մասնակցութիւն հանար: Նախ այցելում ենք մի
փոքրիկ միւղէ, ուր զետեղված են աւերակ-
ներից դուրս հանված առարկաներ: Այստեղ մի
երկու դարից ընդհանրապէս փորված մի եւ
նոյն դիքերով, որով նրանք գտնված են աւե-
րակների մէջ: Մարմինը մնացել է ամբողջ, ինչ-
պէս ծածկել է մոխրը, իր յետին մաս-
րամասնութիւններով. մկիկ վրա նկատ-
վում է նոյն իսկ հռոմէական տօգը: Երկու

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ

(Ուղեւորի թուցիկի ապաւորութիւններ)

XXXII

Վեղուկի ստորտունն են Երկու հազար
տարի առաջ այստեղ մի չէն ու բազմամարդ
բաղաւ էր փոխած, ետուն կենքով, անասնոճ
վայելքներով, ճակատագիրն ու ընտելութիւնը
հաւատարապէս հեզնող մարդկանց մի բազմու-
թիւն: Եւ այդ զաղաքն այլ եւս չը կայ. նրա
տեղ բարձրանում են այժմ կանաչ բլուրներ,
որոնք իրանց գեղեցիկ արտաքին տակ թաղ-
նում են անցեալից այնքան մարդկային վշտեր
եւ ներկայումս այնպիսի անորոշ սարսափ, որ
վրաները քայլին անգամ դժուար է. սրանք
Պոմպէյի աւերակներն ու մոխրակոյտներն են:
Դժբաղք զաղաքի մի փոքր մասը միայն բաց-
ված է, ուր աւերակները, գերեզմաններից
զուրկ քայլած կմախքների պէս, իրանց դա-
տարկ խոտոտներով նայում են երկնքին եւ կար-
ձեւ հարցնում են՝ ինչու:

Տառապող մարդկութեան շրթունքներից կախ-
ված յախտենական հարց, որի պատասխանը
ընտելութեան գաղտնիքներից գերազանց է, բայց
եւ այնպէս մարդը անյայտի վնասեցողից լը-
նութեան հանդէպ ըմբոստ՝ դարերից ի վեր չէ
զաղարում հարցնել՝ «ինչու», անասանդ՝ երբ
մի նոր կատակվի՞մ գալիս է նրան յիշեցնելու
անխուսափելի կերպով նրա գլխին ծանրացած
ցաւերի բաժինը:
«Ինչու... Ընտան իր ժպտուն փիլիսոփայու-
թեամբ Պոմպէյի մեծ կատասարօփից 18 դար
յետոյ գտնում էր, որ այդ մահաբեր ձախոր-

Այդ հանգամանքը շատերի կարծիքով բացատրվում է նրանով, որ այժմացաբար յաճախ առաջ է գալիս մեր գաւառական կեանքի հակառակ դրամական պայմաններից: Օրինակ, թո՛ղի կծու ծուխը, որ ամեն օր պայան-պայան դուրս է գալիս եւ լցնում այն ընտանիքները, որտեղ ապրում են ընտանիքի բոլոր անդամները, ուղղակի մարդու աչքն է կծում, մասամբ գունդերի ներկված հոտից (անասունների կիտված եւ փոսած աղբից եւ գարշահոտութիւնից), խուղերի խոնավութիւնից եւ այլ այսպիսի հանգամանքներից: Եւ իրաւ, մեր գաւառը իսկապէս աչքերի հիւանդութեան բուն է ներկայացնում: Երեւակայեցէք, տանտիկինը առաւօտը վեր է կենում դնում գունդ, տաւարի աղըը հաւաքում է, ձեռքերով շաղկաւում եւ նրա գարշահոտութիւնը չնչելով՝ օթթար թխում: Ապա թո՛ղիքն է վառում՝ ամբողջ ծուխը տունը լցնելով, որտեղ ինքը նստած կամ կերակուր է եփում, կամ ջուր տաքացնում լուացքի եւ նրեխաներին յողացնելու համար եւ կամ հացը թխում: Այդ միջոցին տոնընդատ թէ՛ նրա եւ թէ՛ երեխաների աչքերից՝ ծխի կծու աղբեցութիւնից՝ արտառաբար ջրի պէս հոսում է եւ այդպէս շարունակ, անվերջ Փորձեցէք այդ միջոցին դուրս կանչել այդ տանտիկնոջը, եւ նա ոչ մի կերպ չէ կարող դուրսը՝ արեւի առաջ՝ ուղիղ նայել ձեր երեսին, — նա արդէն հիւանդ է աչքերից:

Եւ այդպիսով առաւօտից մինչեւ երեկոյ փակված լինելով իր ջուր պատի մէջ եւ զուրկ լինելով դրօշի աղբուր օդից, — մեր գաւառի կանանց սեռը դատապարտված է աչքայաւի հիւանդութեան: Այդ տեսակէտից ահա զգարի օգտակար հետեւանքներ կուենանք այդ ժամանակաւոր ակնաբուժարանը, երբ փոխանակ երկու ամսվայ, մի քիչ երկար ժամանակ գոյութիւն ունենանք մեզանում, որովհետեւ մեր գաւառական ժողովուրդը զուրկ է բժշկական բուր միջոցներից թէ՛ աղքատութեան եւ ի՛նչ ուրիշ կողմանէն հանգամանքների պատճառով:

Չը մտանանք յիշել, որ տեղական պոլիցիան տանն կերպ աշխատում է ախպից այդ կին-բժշկուհիներին, որպէս զի նրանց գործունէութիւնը արդիւնաւոր լինելու հրաւիրում ենք մեր գաւառի բոլոր թէ՛ հեռաւոր եւ թէ՛ մերձաւոր գիւղերի հիւանդներին օգտակար ներկայ յարմար առիթից:

Գ. Մինանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԿՐՈՒԹԵԱՆ

Սեպտեմբերի 30-ին

Եւ ձեռնարկել եմ գրել հանդուցեալ Պետրոս Արամեանի կենսագրութիւնը եւ զուգահեռաբար նրա ժամանակի կայաց թատրոնի պատմութիւնը: Այդ աշխատութիւնը (քաղաւածորէն) խոստացված է մի գերմանական ամսագրի, իսկ այնտեղ տպագրվելուց յետոյ, դուրս կը գալ լիակատար առանձին գրքովով ուսուներէն եւ

հայերէն Քրքի հրատարակութեան ծախար իր վրա է ընդունել Արամեանի բարեկամներից մինը, որ ցանկացել է մնալ անկասար Քրքի ծախարից օտարացված գոււտ արդիւնքը կը յատկացվի Հայոց Իրամատիական ընկերութեան: Կովկասում զիչ անձինք չը կան, որոնք ծանօթ են անձամբ Արամեանին, տեսել են նրան ընտրված, պահել են յիշողութիւններ նրա մասին, տեղեկութիւններ ունեն նրա կեանքի մասին, կամ որոնց մօտ գտնվում են նրա նամակները, ձեռագրները, լուսանկարները ինքնաձեռագիր մեկագրութեամբ: Ինչու՞ եմ բարձր այդ անձինք խնդրեցով չը մերժել ուղղակի ունեցած նիւթը: Պատճենները վերանայելուց յետոյ ամեն բան կը վերադարձնվի չերմ շնորհակալութեամբ: Նամակներ եւ այլ խնդրեմ ուղղել ինձ «НОВОЕ ОБОЗРЕНИЕ» լրագրի խմբագրութիւնը:

Զ. Բար.

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԿՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 26-ին

«Մշակի» № 207-ում պ. Անյուշի նամակին կը պատասխանեմ այսպէս: Կամենարով շոշափել ընդհանրապէս ժողովրդական թատրոնի վարչութեան անդամների պատիւը եւ յետոյ զգայով իր սխալը, պ. Անյուշը աւելացրեց, կատակածը այժմեան անդամների մասին չէ, նուրբատութիւնը եղել է 1899—1900 թատրոնական սեզոնին: Արդ, այդ թուականին ժողովրդական թատրոնի հայկական բաժնի անդամները օրոնք էին տրի. Ս. Արքայանեան, օր. օր. Լուրիս-Մելիքեան եւ Զ. Բարեան, Կ. Ա. Արքայանեան, Առավմեան, Սուրբաբեկեան եւ Յ. Սուրբաբեկեան: Այժմ թող ներէ պ. Անյուշը, փոխոււտ տալու եւ վերակէտեր դնելու ժամանակ չէ, նա պէտք է մտանցորցն անէ, թէ ո՞վ է ստացել այն փողերը, որոնց մասին կատակ է յայտնում պարտը:

Եթէ պարտը այժմ էլ չի պատասխանի, այն ժամանակ վերջակէտը մենք կը դնենք եւ չենք զբաղեցնի «Մշակի» էջերը այս հարցով:

Ն. Արքայանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԿՐՈՒԹԵԱՆ

Աստաբադ, սեպտեմբերի 3-ին

Չարմամամբ կարգացի «Մշակի» № 185-ում Աստաբադից հաղորդված մի սխալ լուր: Պ. Լուրատուն գրում է. «Այստեղ հասաւ կանանց Բարեգործական ընկերութեան հրաւիրած ուսուցչուհին «Մանկական պարտէզի համար» Անցեալ տարի շրջանի ուսուցչուհիները ոչ մի գործ ցոյց չը տուին: Թուանքը, որ նորիկ օրիորդը ցոյց կը տալ աւելի մեծ եւանդ եւ ընդունակութիւնը»:

Այսքանը միայն կասեմք, որ մանկական պարտէզը չէ բոլորել իր տարեշրջանը, այլ գոյութիւն է ունեցել, միայն վեց ամիս: Նոյնամբերի օկտբրից մինչեւ ապրիլի վերջը եւ այդ ժամանակաշրջանում պարտէզը ոչ մի կողմնակի այցելու չէ ունեցել, ոչ ոք չէ հետաքրքրվել ուսուցչուհիների գործունէութեամբ, թէ ընկերութեան վարչութիւնը եւ թէ աշակերտների ծնողները շատ գոհ են մնացել ցոյց տուած ար-

դիւնքով եւ հետեւապէս ուսուցչուհիների գործունէութեան դէմ արտայայտված դժգոհութեամբ: Ծնունդ է տակ եւ վերջացել միմիայն պ. Լուրատուի ըստ երեւոյթին հարուստ երեւակայութեան մէջ: Ինչ հրաշքների էր սպասում պ. Լուրատուն 4—6 տարեկան մանուկներից 6 ամսվայ ընթացքում: Ինչ որ ծրագրված եւ կատարուր է պարտէզի մանուկների համար, բոլորը արված է բարեխղճութեամբ եւ օրինակելի եռանդով ուսուցչուհիների կողմից:

Նախագահ Աստաբադի հայ կանանց Բարեգործական ընկերութեան Շ. Մամիկոնեանց

ՆԵՐՏԻՆ ԿՈՒՐԿԻՆ

Թիֆլիս հասաւ պրոֆէսոր Բէրյոտ Մօէն, որը նպատակ ունի ծանօթանալ գիւղատնտեսութեան դրութեան հետ Անդրկովկասում:

Սեպտեմբերի 29-ին Թիֆլիսը քաղաքային վարչութեան անդամների, ճայնատը բժիշկների եւ հրաւիրված Կիլոսէ ու Պալլօլիսի բժիշկների մասնակցութեամբ կազմված նիստում ընկնեց քաղաքային հիւանդանոցի նոր շինած երկու բարակները բացման հարցը: Բժշկական-սանիտարական տեսուչ Կ. Ն. Ստեփանեան պնդում էր այն բանի վրա, որ այդ բարակներից մէկը պահել ոչ օուր-վարակիչ հիւանդութիւններ ունեցող հիւանդների համար այն պատճառով, որ վարակիչ հիւանդութիւնները շատ պակասել են այժմ եւ որ քաղաքային Միքայելեան հիւանդանոցը, տեղ չը լինելու պատճառով, չէ ընդունում հիւանդներին: Ժողովը վճռեց բոլոր 4 բարակները յատկացնել ամպուրի հիւանդներին, որոնք վարակիչ հիւանդութիւններ ունեն, այսինքն զիջեալներու, ծաղիկ, բքացաւ եւ այլն:

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 30-ին, հոսաց դրամատիկական արտիստների խումբը ներկայացրեց «Չաղա» պիէսան, որի մէջ հերոսուհու — օր. Չաղայի դերը մեծ աջողութեամբ կատարեց դերասանուհի Շատլէն, որ ստացաւ եւ ծաղկափունջեր:

Թիֆլիսում բացված է պատկերազարդ պօստային կարտերի միջազգային մի ցուցանանք: Չէ, որի տեսուչն է պ. Միշէլ Պետրիարով: Ծուցանանքը առեւտրական նպատակ ունի Ծուցանանքը զետեղված է Գոլոփինսի պրօպագանդայի վրա:

Երէկ, հոկտեմբերի 1-ին, երկրագործութեան եւ պետական կառուածների միմիատրի լիազօր գաղտնի խորհրդական Մեղիզեղի ճաւաղարն ընկաւ Բաթում գիմնադրու համար երկրագործութեան եւ պետական կառուածների միմիատր Երմոլովին:

Օգոստոսի վերջերը եւ սեպտեմբերի առա-

փար կազմել անցեալ փոյլի եւ մեծութեան մասին: Իււրտեր, Ապրիլոս, Մերկուր, Վեներա իրանց առանձին տաճարներն ունեն. այդ չէն-ըներ եւ օրէնքը. քաղաքի երկու մասերում կիսով չափ չէն դեռ բարձրանում են երկու անագին թատրոնները: Սա հին օրէնքն է, դասական ժամանակների փոքրիկ հայրենիքը, երբ իւրաքանչիւր զաւլը մի պետութիւն էր, անկախ ու ինքնակալ, իր առանձին կարգերով, օրէնքներով, իր առանձնութեան մէջ ուն պէտք էր համարում ունենալ այն բոլորը՝ ինչ անհրաժեշտ է մի պետութեան համար, որ անկորտուութիւնը իրաւացի կերպով հիմունք է ընդունում իրական ազատութեան: Ինչպէս յուճակաւ ամեն մի փոքրիկ զաւլը մի Աթէնք էր, նոյնպէս իտալական ամեն մի փոքրիկ զաւլը մի Հռոմ է եղել իր տաճարով, իր սատուածներով՝ Արամազդով, Մարտով ու Վեներայով, որոնք միւս զաւլերի նոյնանման սատուածները պէս պաշտպանում, հովանաւորում էին իրանց խնամքին ապաւինած սիւնն, ճիշդ ինչպէս մեր գանազանն ու Գէորգիները, ս. Մարգիւնները, Տիրամանները:

Ինչ կանգուն են բանի մի յայտնի քաղաքացիների ինչպէս Վիտտի, Մարկո-Օլիւանիսի տները, որոնցից առաջինը մասնաւոր խիստ ուշադրու է եւ անագին լոյս է սփռում այն ժամանակվայ ճարտարապետութեան, ընդհանրապէս քաղաքակրթութեան, ճաշակի եւ մանաւանդ տիրապետող բարոյական հասկացողութիւնների վրա, շնորհիւ պատերի վրա գտնված հետաքրքիր նկարների, որոնց մասին կը գրեմ յաջորդ անգամ: Եւ նկարագրեցի այդ տների ընդհանուր կազմաւածը, բաժանմունքները, կանոնները, որ դրանք բոլորովին նման են հռոմէական

շին կիսում եղած անձեւերը եւ ցրտերը, ինչպէս հաղորդում է «Тифлисский Листок» լրագրը, փչացրին խաղողի վազերը Թէլաւի գաւառում եւ մօտ 54,000 ռ. Ջաւա հացքին այգեհատերին:

Կիւմլից «Новое Время» լրագրին հետագրում են. «Միջնակարգ դպրոցները վերակազմելու համար կազմված յանձնաժողովի մէջ հասակաւորների կողմից ներկայացուցիչ ընտրվեց պրոֆէսոր Իլյան Տրուբեցկոյ, միմիատրութեան կողմից ներկայացուցիչ նշանակվեց պրոֆէսոր Կուրակովսկի»:

Մայրաքաղաքի լրագրիները հաղորդում են, որ ֆինանսների միմիատրութեան մէջ հարց է յարուցված պետական ազնուական-կալուածական բանկի կանոնադրութեան մի բանի մասին: Կարողանալու մասին այն մարզով, որ բանկը կարողանալու ուսու ծագում ունեցող սակաւահող եւ անհող ազնուականներին փոխաւորութիւն տալ հողեր գնելու համար պրոֆիտական նահանգներում եւ Հիւսիս-արեւմտեան ու Հարաւ-արեւմտեան երկրի նահանգներում:

ԱՆԿՍՏՆԻՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆ Եւ հետագրում են «ԲԱՅԵԱՅԵ» լրագրին. «Սեպտեմբերի 29-ին, ճայնաց յետոյ, Ալէքսանդրօպոլից երեք վերստ հեռու, Վրաստանի Էկզարխի ներկայութեամբ ինք զրվեց այն եկեղեցուն, որ շինվում է այստեղ ապրող այն հայերի համար, որոնք ընդունել են օրթոդոքսութիւնը: Եկեղեցին նուրբված կը լինի Հայաստանի Ղուսաւորիչ սուրբ Գրիգորի անունով եւ շինվում է այն գումարներով, որ Բարձրագոյն շնորհիւ է Թագաւոր Կայսրը»:

ԱՆԿՍՏՆԻՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆ մեզ գրում են. «Մենք հաղորդել էինք, թէ մեր քաղաքում եւ շրջակայ գիւղերում մանուկների մէջ վարակիչ հիւանդութիւններ են տարածված: Ներկայումս մասնաւոր տարածված է թուֆէշը, որը բաւական կտորածներ է անում: Այսպէս, Դեյուկա գիւղի քահանան հաղորդել է գաւառի գիւղական բժիշկին, որ այդ գիւղում երեսուն երեխայ է վարձանվել բկացաւից, բայց, ինչպէս ասում են, մեծանների թիւը, դժբաղդաբար, աւելի պէտք է լինի, որովհետեւ այնպիսի տներ կան, որ երկու-երեքական գոհ են տուել: Հէյն միայն Մոսոյեանց երկու եղբայրների հինգ երեխայ է մեռել, եւ վեցերորդը հոգեվաքը էր: Ինչ մեր գիւղացիները չեն հասկացել, թէ որքան աղետաբեր է հիւանդութիւնների թագնելը եւ որքան անհրաժեշտ է հիւանդութեան հէնց օկզբում յայտնել, ուր պէտք է... Գաղաքում նոյնպէս տարածված է այդ հիւանդութիւնը, թէ՛ անաւելի նուազ չափերով: Տրուսանցիների մասնաւոր ուսումնարանը, ոստիկանութեան կարգադրութեամբ, փակվեց ժամանակաւոր կերպով տներին, նոյն մանր քառակուսի, ցածր սենեակները, նոյն տորիումը, նոյն փողերիկ արձանազարդ պարտէզը զով շատեւանով, քարեայ կամարակապ զաղխիւր եւ այլն, որ այնպէս գեղեցիկ կերպով նկարագրել է Սենկիւվիչը իր «ՅՆ երթաւ» վէպում: Այդ տներում ամեն ինչ այնպէս է յարմարեցրած, որ կիրթ ճաշակը բաւականութիւն ստանայ, հարաւի արեւի կիզիչ շողերից մարդ պատապանվել կարողանայ եւ որ զլլաւորւմ է երջանիկ տանտէրը օրվայ իւրաքանչիւր ժամին եւ իր չափած ձեւած կեանքին մի պատշաճաւոր անկիւն ունենայ իր սեփական յարկի տակ, թէ դուրս չը գնալու կարիք չէ տեսնում:

Աւերակների մէջ մեր պտոյտը տեսում են ժամեր. առաջինը վերջում մեզ ցոյց է տալիս մի բանի փակ դռների ներքը էրօտիկ արձաններ եւ նկարների կողլեկցիւններ, որոնցով լիքն էին Պօմպէյի, ինչպէս եւ միւս քաղաքների տները. ապա դուրս ենք գնում տանկով մեզ հետ այս ամբողջական աւերակներից այնքան յիշողութիւններ, ահաբան ապաւորութիւններ, Դուրս գալով եւ ակամայ հայեացք ենք ձգում աւերակների զլլին բարձրացած այս վերջուլի վրա, որ անհող ու անտարբեր զգալի իր տուներ տակ փոխած աւերածը, շարունակում է ջուրլայ ջուրլայ ծաւի արձակել: Աւերիչ եւ մահաբեր լիւր հետու չէ եւ եւ վճռում եմ անպատճառ բարձրանալ նրա կատարը, մտիկից տեսնել նրա անաւոր կրատները, եւ եթէ հնարաւոր է մի ջանքի վայրեկան ապրել նրա տարբային գոտութիւնների, նրա խոյ ուժեղի աշխարհում, այն ծխի ամպերի մէջ: Ինձ հաւատարմացնում են, որ ժամանակը յարմար է. վերջը մնում է յայտնի օրվան:

Ա. Ահարոնեան

լով այնտեղ քար կտրած մարդկանց իրանց ջար վշտերի հետ:

Այժմ թափառում ենք Պօմպէյի աւերակներում: Փողոցները բոլորն էլ ուղղահայեաց են ու նեղ, ինչպէս լինում են իտալական հին քաղաքների փողոցները եւ ամենքն էլ պատած կով սայալատակով: Մաշված սայլերի վրա դեռ պարզ երեւում են անիւների հետքերը: Ինչպէս այժմ, փողոցների երկու կողմերում շարված են անեւքը եւ խանութները, բոլորն էլ մի յարկանիւ: Խանութների ճակատին քարի վրա փորագրված դեռ երեւում է որ եւ է նշան, առեւտուրի կամ պարագանքի տեսակը: Ինչպէս երեւում է այդ ժամանակ խանութների ցուցանակները ոչ այլ ինչ էին, եթէ ոչ խորհրդանշաններ, այսպէս, դեղատան պատի վրա երեւում է մի մեծ գալարուն օձ. զանաւորագործը մի սիրուն մոզայիկ ունի դրան ճակատին, նշաններ ունեն հացափաճառը, զինեկաճառը, անգամ հասարակաց տներն իրանց առանձին խորհրդանշաններն ունեն, որոնցից մի ջանիւր դեռ մնում են այդ չէնքերի դռների առաջ կամ պատերի վրա:

Մի ջանի փողոցներում դեռ մնում են քարե աւազանները զարդարված որ եւ է այլաբանական արձանով: Այդ աւազաններից իւրաքանչիւրն իր առանձին անունն ունի, որով կուշ վում է նաեւ այն փողոցը, ուր գտնվում է աւազանը: Մի ջանի փողոցներում դեռ երեւում են ջրատար խողովակները արոյրից, որոնցով քաղաքին ջուր է մատակարարվել եւ աների փողերի պարտէզները ջրվել: Առանձին ուշադրութիւն է գրաւում հացափաճառի փուռը, որը ճիշտ այնպէս է, ինչպէս այժօր. տարբերութիւնը այն է, որ այժմ հացթուխն իր ալիւրը ստանում է հեռուից, իսկ այն ժամանակ ցորենն աղացել են հէնց փոխ մօտ: Երկու մասով,

կարծր քարի իրար վրա են հագցրած շարժական ձեւով եւ վերինի կատարի բացուածքից ցորենը լցվել է երկի արանքը. սարուկներն են անասունների պէս դարձրել բարձր ջարը հատիկներն աղաւը համար: Այժմ էլ այնտեղ են այդ սարսափելի ջարերը եւ այնպէս ծանր կերպով իրար վրա նստած, որ մի մարդ հազրէ է կարողանում մի փոքր շարժել: Որքան դառնութիւն, որքան արդիւնային ջրտեղի է արժեցել իւրաքանչիւր հացը: Հաւատացնում են, որ այս հացթուխի մօտ գտնվել է մօտ 80 քարեցած հաց — որոնցից մի ջանիւր եւ տեսայ միւրջեւում — եւ մի փոքրիկ խոզ փոխ մէջ: Գինեւրածառի խանութի շրջապատից հանվել են մեծ թւով թրձած հողէ կարաներ, որոնք մօտաւորապէս մեր երկրի կարանների ձեւն ունեն:

Մասնաւոր տները, անգամ պատրիցիաների, խիստ փոքր են, անպատճառ քառակուսի եւ հարթ կառուցութեամբ: Հին հռոմայեցիք, ինչպէս եւ յոյները առհասարակ աներում երկար չէին մնում, նրանք օրվայ մեծ մասը անց էին կացնում դրոսում, հրապարակներում, հասարակական վայրերում, թատրոններում, կրիէներում եւ քաղաքի միջուկում:

Հին աշխարհի մարդը աւելի մայր սիտէի անդամ էր, ջան ընտանիքի, նա աւելի քաղաքին էր պատկանում, ջան իր տանը: Եւ հասարակական շինութիւնները իրանց գեղեցկութեամբ, փառանկութեամբ ու մեծութեամբ դեռ այժօր էլ զարմացնում են շարժում: Դասական աշխարհի փառքը, ինչպէս եւ գեղեցկութիւնը կազմել են ոչ թէ մասնաւոր շինութիւնները, այլ միմիայն թատրոնները, ամառները, Փորումը, դատարանները եւ այլն: Պօմպէյում եւս այդ չէնքերն առաջին տեղն են ընունում եւ նրանց այժմեան չնչին մնացորդներով անգամ կարելի է գաղա-

որով որովհետեւ այնտեղ յաճախող երեխաները մի երկու-երեքը հիւանդացի էին զուգորդելով չափազանցութեամբ մէջ էլ տարածված են զարգացող Գնդակահիւստի հիւանդանոցը կան զարգացող, Գնդակահիւստի մայր դիւղերում:

ԳՆԴԱԿԱՀԻՍՏ մեզ հաղորդում են հետեւեալը. «Չորսուհի գիւղում նորերս պատահում է հեռուեանով ցաւալի դէպքը էլ Մի տաս տարեկան երեխայ տանում է ձիուն շուր տալու ու որպէս զի ձին չը կարողանայ նրա ձեռքից ընկնել: Նրա կապը, նորտան, ամուր կապում է իր ձեռքից ճեղքի հանդիման ձիւն լարումով է, վայր զգում խեղճ մանուկին, քաշչում իր կտեւից քարերի վրայով ու շարժախում Երեխան մեռնում է»:

Երեխան մեզ գրում են. «Նորից սկսվեցին անհանգիստութեան և թաց եղանակները Այսպիսի եղանակները վնասում են այգեկութիւն, թէև անհանգիստութեան համար շատ օգտակար են»:

ՄՈՒՎԵՍ դիւղից (Ղազարի գաւառ) մեզ գրում են. «5-6 հոգուց բաղկացած անյայտ ազգակներ, մտնելով նորաչնցի Ս. Սալեանցի գոմը, տարել են 6 եղ, 3 կոփ, 2 հորթ, 10 ոչխար և անային շատ զարդեր Այս փոքր ի շատ հարուստ գիւղացուց թուրք աւազակները փող են պահանջել, սպաննալով որ եթէ հակառակվի, կը մեղցնեն Ամուսինը բաշտակայ լինելով, կինը երկուդից ցոյց է տալիս փողի տեղը: Ինչպէս իմացանք, տարել են, բայց աստուծոններից և անային զարդերից, նաև 1150 ռուբլի փող»:

ԳՆԴԱԿԱՀԻՍՏ մեզ հաղորդում են հետեւեալը. «Մանկացի գիւղում մի ութ տարեկան տղայ երեխայ խաղաղով լցրած էր արագի հետ, որը ան մեծերի պահապանելի անփութութեան նորով ընկած է լինում մահակալի տակին, անգիտակցաբար պարզում է նրան ու տեղն ու տեղը սպանում իր դէմ կանգնած մի տանկուկու տարեկան աղջիկ երեխայի: Այնքան հեռու չէր թեմար վարելը ու նրան պակեղը գրկալը: Համար դարձեալ դժուար բան է, քանի որ ան անփութ, անհոգ և անկարգ մարդ է նա»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՈՒՆՈՒՐՈՒԿԱՆ ՏՕՐԱԿՄԵՐՈՒԹԻՆՆԵՐԸ

Քան և հինգ տարի առաջ բողբոջական աղբը հեծեծում և անհոգութեամբ էր թիրբաց անտանի լծի տակ: Անօրինակ էին այդ խեղճ ժողովրդի չարաբանները. նրա գոյքը, պատիւը, կենցաղը ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն բողբոջական տեղի էին լինում թիրբաց բողբոջականներին: Անօրինակ թողբոջականները ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն բողբոջական տեղի էին լինում թիրբաց բողբոջականներին: Անօրինակ թողբոջականները ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն բողբոջական տեղի էին լինում թիրբաց բողբոջականներին:

Քան և հինգ տարի առաջ բողբոջական աղբը հեծեծում և անհոգութեամբ էր թիրբաց անտանի լծի տակ: Անօրինակ էին այդ խեղճ ժողովրդի չարաբանները. նրա գոյքը, պատիւը, կենցաղը ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն բողբոջական տեղի էին լինում թիրբաց բողբոջականներին: Անօրինակ թողբոջականները ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն բողբոջական տեղի էին լինում թիրբաց բողբոջականներին:

չան անցնէ կիրճը և այդ հերոսական գործը կատարեց մի փոքր զօր ամուսին, որ անօրինակ զարթոթեամբ դիմադրեց փաշայի բազմաթիւ զորքին և կանգնեցրեց նրա յաղթական ընթացքը, կուռելով թշնամու հետ ջարհերով, փայտերով և հրացանի կոթերով: Երեք օրեայ այդպիսի անհաւասար և ոյժերից վեր կուռեց յետոյ: Երկուսի բարձրութիւնների պաշտպանները կարողացան պահել կիրճը, թոյլ չը տալ Սուլէյման փաշային անցնել և դրանով փրկեցին պատերազմի ելքը ու ռուսաց զօրքի պատիւը:

Եւ Երկուսի բարձրութիւնների վրա 25 տարի առաջ կատարված կռիւր, արդարեւ, կարճում է ազատարար պատերազմի մեծ էպոսայի մի մեծ և չքնաղ էջը, որովհետեւ այդ էջի վրա գրված է Բողբոջայի ազատութիւնը:

Տօնելով անցեալ տարի իր ազատութեան քան և հինգամակը, բողբոջական ազգը կամեցաւ աւելի փառաւորապէս տօնել այն հերոսների յիշատակը, որոնք պաշտպանելով Երկուսի բարձրութեան, ընկնելով այնտեղ, ազահովեցին այդ ազատութիւնը: Եւ տես այդ համազգային տօնախմբութիւններն էին, որոնք տեղի ունեցան անցեալ սեպտեմբեր ամսին Երկուսի բարձրութեան վրա, որ մի ամառը կարճով է կանգնեցրված աստիճանով ժողովուրդների հանգանակութեամբ, հարկների պաշտպանութեան համար զոհված հերոսների յիշատակին: Եւ Բողբոջայի այլ տեղերում: Այդ ռուս-բողբոջական տօնախմբութիւններին մասնակից էին թագաւոր կայսրի ներկայացուցիչ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեւիչը և բազմաթիւ զօրապետներ ու բարձրաստիճան պաշտպաններ: Դասակարգապէս, կուս Իգնատիէվը, որ համարվում է ռուս-թիրբոջական և, հետեւաբար, Բողբոջայի ազատութեան գլխաւոր գործողներից միեր:

Այն անունը որ հետո լինելու, ցնծութիւնը, որով ամբողջ բողբոջական ազգը միասնաբար ընդունեց և ողջութեամբ Ռուսաստանի ներկայացուցիչներին, այն անվերջ օվաքներն են, որ նա արեց նրանց, պարզ ցոյց են տալիս, թէ արդարեւ, Բողբոջայի որպիսի խոր երախտագիտութիւն է տաճում դէպի իր ազատարար Ռուսաստանը և ոչքան թանգ է գնահատում իր ազատութիւնը մի բողբոջի լծից, որի տակ նա հեծում էր ամբողջ 500 տարի: Այդ տօնախմբութիւնները նոր օգի և նոր թեւեր տուին Բողբոջային և նա, այստեսեւեւ համարձակ, ինչպէս և համարձակ յայտնում է, ձգտելու է իր տնայալի իդէալին, որ է տեսնել Մեծ Բողբոջայի վերածնութիւնը այն սահմաններում, որ նրա համար գծապիտեպագատար Ալէքսանդր II-ը Ս. Ստեփանովի դաշնադրով:

Ուրախ է այսօր բողբոջական ժողովուրդը, և իրաւունք ունի ուրախանալու. նա ազատ է և ռուս արժուի օգնութեամբ:

Երկուսի կազմել և չինել Բարձրութեան Մէջդիսէր ամսող ճանապարհը, որ այնտեղ և ձեռքը անտանելի է լինում երթե-եկութեան համար սաստիկ ցեխի պատճառով:

Զահիրը-Իովլէի առաջարկը մերժել էր և ժողովին չէր մասնակցել ջաղաքիս ազգեցիկ մոլաներից մէկը, Շէյխ-Քեարբը, որ Ղուրանի դէմ էր համարել այդպիսի ժողովները: Միայն մի նամակով յայտնել էր ժողովին, թէ ինչ բան հակառակ է կրօնին, իր համար էլ ընդունելի է Եւ այն այդ մոլայի և դատաւարի մէջ առաջացաւ մի խիստ ընդհարում հեռուեանով պատճառով:

Մի ամիս առաջ սպանեցին ջաղաքի Փարրաշ բաշուն մտաւայ Ամիրջօլայ գիւղում, որ գրանցել էր այնտեղ մի յանցաւորի բռնելու: Սպանութիւնը վերագրում են ամիրջօլայի Հաջի-Նուր-Մամադին և Շէյխ-Քեարբի եղբորը, Քեարբի-Արաբին կատարութեան կողմից հետաձուս էին բռնել Հաջի-Նուր-Մամադին և պատժել, բայց սպանողը վաղօրոք փախել էր Շէյխ-Քեարբի տունը և այնտեղ բաւտ նստել:

Ընթերցողներին ծանօթացնելու համար Շէյխ-Քեարբի և իր եղբոր Քարբի-Արաբի հետ, աւելորդ չեմ համարում մի քանի տեղեկութիւններ տալ դրանց մասին: Շէյխ-Քեարբը ջաղաքիս ամենաազգեցիկ հոգեւորականներից է և վայելում է մեծ ժողովրդականութիւն, այնպէս որ ով մի գործ ունէր, դատարանի դիմելու կարիք չէր գտնում, այլ Շէյխ-Քեարբին էր դիմում, որ պաշտպանութիւն էր ցոյց տալիս թէ մեղաւորին և թէ արդարին, ով որ անանկաւ էր՝ գնում էր նրա մօտ բաւտ նստում, ով մարդ էր սպանում՝ Շէյխ-Քեարբի մօտ էր ապաստան գտնում:

Քարբի Արաբին էր տեսնելով իր եղբոր վայելած ժողովրդականութիւնը, օգտվելով հանգամանքից, տարիներից ի վեր կեղեքում էր ժողովուրդը, չը կապածելով երբէք, որ կարող են իր չարութիւնները մի օր երեւան դուրս գալ: Իր մարդկանց միջոցով գողանում էր կողմեր, եզներ, ձիեր և ուրիշ շատ բաներ: Սթէ մէկը միւսից մի պահանջ էր ունենում, դիմում էր Քարբի Արաբին, որը միջնորդում էր իր եղբոր մօտ և ստանալով պահանջած գումարը, կէս մասը ինքն էր վերցնում: միւսը տալիս էր տիրոջը, շատ անգամ աւելին էր ինքն վերցնում: Այդպէս կեղեքելով խեղճ ժողովուրդը, նա հնարաւորութիւն է ունեցել ձեռք բերել մի քանի գիւղեր և բաւական հարստութիւն: Իսկ դատարանները չէին կարողանում ոչ մի բան անել. ով կը համարձակվէր չար գիտարարութեամբ մտանալ Շէյխ Քեարբի տանը կամ ձեռք մեկնել դէպի նրան: Զահիրը-Իովլէն միայն արաւ այս բանը, մտածեց վերջ տալ չէյի Քեարբի իշխանութեանը:

Սեպտեմբերի 22-ին Զահիրը Իովլէն մի նամակով դիմում է Քարբի-Արաբին և խնդրում, որ ինքն և Հաջի-Նուր Մամադը չնորձ բերին իր մօտ, որ Քարբի Մամադը սպանութեան համար ընտրութիւն պէտք է լինի Քարբի-Արաբի, վստահանալով իր եղբայր Շէյխ-Քեարբի ունեցած ազգեցողութեան վրա, Հաջու հետ միասին գնում է Զահիրը-Իովլէի մօտ. անը հասնելուն պէս, ասանց խօսեցնելու, Զահիրը Իովլէն հրամայում է երկուսին էլ փայտի կապիլ Բաւական ձեռքերով, ուչաքանց դրութեան մէջ տանում են բանտը:

Ժողովուրդը, լսելով այդ բանը, իրարանցման մէջ է ընկնում: Շէյխ Քեարբը դուրս է գալիս ջաղաքի և ժողովուրդին գրգռում Զահիրը-Իովլէի դէմ, և հաւաքելով հազարի բազմութիւն կացիններով, փայտերով և այլ բաներով զինված, դիմում է դէպի բանտը: Զարդում են բանտի դռները, դուրս են բերում երկու բանտարկվածներին: Այդտեղից կատաղի անրար դիմում է դէպի Զահիրը-Իովլէի բնակարանը, խփում են, այնտեղից դուրսը վերադառնում, մի երկուսի գիւղիները շարքում թեւերը հարստաւորում Զահիրը-Իովլէն, սեսնելով, որ ուրիշ հարա չը կայ կատաղի ամբողջ ազատիւնը, հրամայում է ծառայողներին զէնքով յետ կանգնեցնել յարձակողներին: Հրապանները արձակում են. մի մարդ սպանված է, երկուսն էլ ծանր վիրաւորվում են: Այդ միջոցին Զահիրը Իովլէի մօտ են լինում ջաղաքիս հարստներին մի քանիսը, որոնք տեսնելով որ հետեւանք վատ կը լինի, գալիս են Շէյխ-Քեարբին խնդրում, որ յետ կանգնէ և ամբողջ յետ դարձնէ, բայց կատաղի անրար աղաղակներով պահանջում է առաջ գնալ և պատժել նրանց, որոնք համարձակվել են Շէյխ-Քեարբի եղբոր փայտով հարուստել և բանտարկել Վերջապէս Զահիրը Իովլէի մօտ

եղած մի քանի հարուստներին աղողվում է համոզել ամբողջին, որ յետ գալայ Սթէ չը լինէին այդ մի քանի հոգին, անկապած Շէյխ-Քեարբին էլ կը սպանէին և նրանց հետ շատ ուրիշներին Զահիրը-Իովլէն և հարկէ, հետագրով եղեւութիւնը յայտնում է ուր որ հարկն է, և հետագրով Սարիից զօրք է պահանջում: Սարիից միւս օրը մի քանի հարկը ձիււոր զօրք գալիս է և չըպատում է Շէյխ-Քեարբի տունը: մի և նոր ժամանակ թալանում են տանում Քարբի-Արաբի տունը, Շէյխը-Քեարբին էլ հրամայում են ջաղաքից հեռանալ և նա առանց մի գիտարարութեան կատարում է այդ հրամանը: Մի քանի ձիււորների ուղեկցութեամբ երէկ նրան ճանապարհեցին Թէհրան:

8. 8.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆՆԸ

Մակեդոնիայում ծագած ապստամբութեան մասին, մակեդոնական կոստանտինոպոլիսում «Քեֆորմա»-ն կարմիր թանաքով մի յուսելուած է հրատարակել գնդապետ Մանկովի պատկերով, այդ յուսելուածի մէջ ասված է, որ Մակեդոնիայում սկսված է ընդհանուր ապստամբութիւն և հատուտաւած է ժամանակաւոր կատարութիւն Մանկովի նախագահութեամբ: Յիսուս ապստամբների գլուխ կանգնած վեյսեալ Դոնչո մասա Մեխումիս, ուր նրա խումբը հասաւ 250 հոգու. դրանք շարքելով թիրբաց զինուորների մի ամբողջ բաւտային՝ դիմեցին Բանակօ քաղաքը: Ծանապարհին խումբը հասաւ 400 հոգու: Քաղաքում գնմվող թիրբական զօրախմբի հետ արիւնահեղ կռիւ անելուց յետոյ, ապստամբները ժողովրդի ցնծութեան աղաղակներով մտան քաղաքը և անկեցին ապստամբական զօրակը բերել վրա: Սուլեյի և Բիտայի մէջտեղ երկաթեղին քանդված է, հետագրութեան կարաւած: Յոյները և բողբոջները միացել են Մանկովի հրամանատարութեան ներքոյ 3000 լու զինաւորված ապստամբներ կան:

Թիրբոյի և Ֆրանսիայի մէջ յարաբերութիւնները նորից լարվել են և մի նոր Ֆրանս-թիրբական վեճ է ծագել: Ֆրանսիական «Հերակլէյ» ընկերութիւնը, որ ամուսն է մատակարարում թիրբաց ծովային միջնատրութեան, մերժեց անոյն տալ այն պատճառով, որ միջնատրութիւնը չէ վճարել իր պարտքը: Մովսիսին միջնատր Հասան-փաշա, բարկանալով, հրամայեց ուժով վերցնել ընկերութեան պահանջը: 1800 տոն սեպտեմբեր ընկերութեան նախագահը մի խիստ բողբոջ ուղղելով Հասան-փաշային յայտնեց, որ այսուհետեւ նա պէտք է բնօրինակը պատասխանէ նոյնպէս բնօրինակը:

«Revue d'Orient» լրագիրը յայտնում է, որ թէև պարսից Շահի ճանապարհորդութիւնը ջաղաքական բնաւորութիւն չունէր, բայց բրիտանական կատարութիւնը կամեցաւ օգուտ ջաղել այդ ճանապարհորդութիւնից և սպարազամի ներկայութիւնից: Անգլիայում ու մի քանի կոնցեսիաներ ձեռք բերելու Ամբողջ 30 տարվայ ընթացքում անգլիացիները ամենտեսնաբար միջոցների դիմեցին պարսից վարչութիւնը իրանց ձեռքը ձգելու համար և 20 տարի առաջ մի անգլիացի ստացաւ կարգադրի Շահից մի կոնցեսիա, որը, եթէ հաստատվեր, պէտք է ամբողջ Պարսկաստանը գցեր անգլիական իշխանութեան և անգլիացի կապիտալիստների ձեռքը: Անգլիացիները հիմա էլ ցանկանում են այդ ուղղութեամբ աշխատել, բայց նրանք վախենում են զբոռել Ռուսաստանի անհոգութիւնը, որի ազգեցողութիւնը այժմ տիրապետող է Թէհրանում: Դիպլոմատիական չըպաններում ասում են սակայն, որ Լոնդոնի կարքիւնը անտրդակի կերպով հաւաստագրել է ռուսաց կատարութեան, թէ նա ոչ մի այնպիսի բան չի անի, որ կարողանայ խախտել Պարսկաստանի այժմեան հաւաստագրութիւնը:

Մեզ հաղորդում են Եգիպտոսից, որ թիրբաց կատարութիւնը հրամանագրել է Երուսաղէմի կուսակալին ոստիկանական սաստիկ հակողութիւն հաստատել նախկին պատերազմ Մատթէա իզմիրլանի վրա: Սակայն Երուսաղէմի հարցը պարտաբար, ձեռնելի Վեհապետեանը, սաստիկ բողբոջ է այդ որոյժան դէմ, յայտնելով, որ նա երբէք չէ կարող համաձայնվել պատերազմական վանքը դնել ոստիկանական հակողութեան ներքոյ:

Հուստի գործակալութիւնը հաղորդում է, որ Ֆրանսիական ժողովրդական լուսաւորութեան միջնատրութեան մէջ ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, սկզբնական դարձողների մէջ ուսումը սկսվել է անկապին, կատարեալ կարգապահութեան մէջ, չը նայելով այն սաստիկ ճնշման, որ գործ էր դնում հոգեւորականութիւնը շատ բնույթների վրա, որպէս զի նրանք իրանց երեխաներին չըզարկին ժողովրդական դպրոցները:

ԽՈՐԱԿՐԻ ԱՆԻՔԱՆՈՒԹԻ ԳԱՎԱՆՔԱՐ Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՂԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿ ԻՍԱՀԱՆ ՇԷՅԽ-ԱՂԱՄԱԿԱՆ

